ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІКТИМОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ КРАДІЖОК З АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ

ВОРОНЦОВ Андрій,
канд. наук, доцент, Одеські державний
університет внутрішніх справ, Україна,
ORCID ID: 0000-0002-4319-6192

Summary: *Prevention of self-interested criminal offenses is one of the most urgent problems of today. Ukraine is paving the way to its transformation into an independent democratic, legal and European-integrated state. Along with a number of positive developments on this path, there are also many difficulties.*

Ensuring adequate victimological measures to protect citizens from criminal offenses is equally relevant both for countries experiencing the exacerbation of political, economic and social contradictions, and for states with a developed economy.

Key words: *victim of a criminal offense, victimhood, victim situation, classification of victims, victimological prevention.*

Задля об’єктивного дослідженого механізму загалом, необхідно вивчати не тільки особистість злочинця, а також і його жертву (потерпілого). Відповідно є переконливість, що чимало кримінальних правопорушень демонструють нам настільки має місце значимий внесок жертви кримінального правопорушення в те, що сталося, і те що кримінальне правопорушення є наслідком дій саме пари – злочинець і його жертва (об’єктивний або/чи суб’єктивної зв’язок).

Саме головне, що зазвичай носить масовий характер різнопланового і в тому числі детермінації в самій жертві механізму кримінальної протиправності призвели до проявів порівняно нового напрямку в кримінологічній науці, яке отримало назву „віктимологія” [1, с. 9; 2, с. 14].

Щодо основного, то головними аспектами віктимологічної профілактики вчинення крадіжок з автомобільного транспорту насамперед слід вважати: поведінка жертви має істотний вплив на мотиваційну готовність щодо проявів злочинної поведінки. Вона може поліпшувати та навіть провокувати його вчинення і навпаки, оптимальна поведінка може стати відтворенням злочинного прояву або зведення його ймовірності до мінімуму (або нанівець) чи навіть дозволяє відвернути істотні негативні наслідки кримінального правопорушення; ймовірність стати жертвою кримінального правопорушення зазвичай залежить від особистого (особливого) феномену, – віктимності [1, с. 13].

Людина завжди оцінюється з тієї точки зору, наскільки є висока ймовірність її перетворення на жертву. Саме ця ймовірність визначає її віктимність (чим більше ймовірність, тим вище і її віктимність). Віктимність, – це саме властивість конкретної особи, її соціальна роль та статус або її насамперед конкретна життєва ситуація, яка провокує чи поліпшує створення предкримінальну або кримінальну поведінки. Відповідно до цього, слід виділяти насамперед: особистісну, рольову і ситуативну віктимність зазначеного кримінального правопорушення.

Віктимність особи, як за загальними визначеннями, так і в даному випадку, залежить від низки факторів, зокрема: а) особистісних характеристик; б) правового статусу особи, особливостей виконання його функцій у суспільстві, матеріальної забезпеченості та рівня захищеності; в) ступеня конфліктної ситуації, особливостей місця і часу, в яких ця ситуація розвивається та діє [3, с. 199-120]. Впливаючи на віктимності (наприклад, цикл передач в засобах масової інформації як діяти в типових ситуаціях з метою мінімізації ступеня вірогідності стати жертвою викрадання) ми мо-

же мати змогу знижувати її, і тим самим впливати на вчинення не тільки цього кримінального правопорушення, а й на злочинність загалом.

У цілому аспекті жертви мають різноманітний характер – від абсолютно нейтрального до максимально провокуючого (підштовхувального) щодо вчинення злочинного прояву.

Зазвичай, поведінка жертви під час вчинення крадіжки з автомобільного транспорту не пов'язана з насильницьким проявами як злочинця, так і потерпілого. Однак, життєва ситуація може змінюватися, і така протилежна поведінка, що складається за певних обставин стає вирішальною задля змінення дій злочинця від корисливого на корисливо-насильницьке (наприклад, підштовхувальна (провокуюча) поведінка жертви, яка не пов'язана із застосуванням насильства, посилюється при грубому ставленні, образі та інших подібних дій провокуючого характеру та неминуче має трансформування корисливого в корисливо-насильницьке посягання (грабіж, розбійний напад тощо).

Заподіяння відповідної шкоди жертві кримінального правопорушення може статися і в наслідок необачливих дій, через вивернуту оцінку ситуації, та як наслідок – неправильна поведінка. До ситуацій, в яких поведінка жертви створює об'єктивну можливість вчинення кримінального правопорушення, слід віднести також випадки відсутності протистояння, необхідної відвертої реакції на злочинні або інші протиправні дії (наприклад, всепрощення: вкрали, та і хай йому грець). Нажаль, в даному випадку це підвищує рівень латентності…

Поряд з цим, значущою в цьому аспекті може бути також і позитивна (нейтральна) поведінка жертви. Вона полягає в тому, що жертва не створює детермінації вчинення кримінального правопорушення (не залишає свої речі без нагляду, не демонструє заможність, турбується про їх збереження тощо), тобто між діями жертви та злочинця немає прямого причинно-наслідкового зв'язку.

При всьому розмаїтті поведінкових (а іноді неминучих) реакцій жертв під час вчинення таких кримінальних правопорушень слід виділити в них щось типове або неминуче, що повторюється, тобто підштовхує на необхідність класифікувати ситуації, в яких жертви виступають значимо в кримінологічному плані.

Так, в залежності від поведінки жертви слід виділити наступні види ситуацій:

1. Ситуації провокуючи-підштовхувального характеру з негативною поведінкою жертви, які об'єктивно підводять чи штовхають злочинця на вчинення кримінального правопорушення. У цих ситуаціях поведінка жертви полягає у повільній доступності злочинця щодо заволодіння майном (наприклад, водій залишив автомобіль на стоянці та забув зачинити або поставити його на сигналізацію і в салоні цінні речі лежать на видному місці, тобто є відносно повільний доступ до них).

2. Ситуації сприятливого характеру з позитивною поведінкою жертви. Вона не є провокуючою, а об'єднують злочинця та жертву саме місцем вчинення кримінального правопорушення (наприклад, залишення автомобіля з цінними речами на стоянці біля супермаркету, під'їзду багатоповерхівки на відносно тривалий час тощо).

3. Ситуації, в яких поведінка жертви створює об'єктивну можливість вчинення кримінального правопорушення, хоча і не має підштовхувально-провокуючого характеру (наприклад, водій автомобіля який надмірно довіряє пасажиру якого він підвозить чи може знайом з ним. Не побоюється залишати його одного в автомобілі під час зупинки тощо).

4. Замкнуті (не можливість людини концентрувати свою психологічне ставлення, увагу та уявлення щодо конкретних життєвих ситуацій). Дії жертви спрямовані на заподіяння шкоди собі самій, без безпосереднього втручання злочинця (наприклад, нервовий зрив, сварка тощо).

5. Ситуації, в яких поведінка жертви зовсім нейтральна, з точки зору впливу на поведінку злочинця та заподіяння суспільно небезпечної шкоди (наприклад, є сигналізація в автомобілі, перебуває на охоронюваній стоянці або охоронюваному гаражі, однак від крадіжки це не врятувало) [1,

с. 44-56, 251-252].

Віктимна поведінки, нажаль, притаманна для переважної більшості жертв (потерпілих) цього кримінального правопорушення та дозволяє надати поряд з цим іншу класифікацію. Підставами для такого є: стать, вік, професійна приналежність, морально-психологічні особливості особи. Вона надає можливість скласти особистісно-віктимологічну типологію.

Класифікація за статтю важлива не тільки тому що жертвами цього кримінального правопорушення може бути будь-яка особа, а в наслідок окремих елементів, характеру поведінки, типового для ситуацій в яких спричиняється шкода (наприклад, автомобіль стоїть на стоянці в якому за кермом сидить жінка в туфлях на високих підборах і на передньому пасажирському сидінні лежить її сумка в якій водійські права, технічний паспорт на автомобіль, гаманець, мобільний телефон тощо. Злочинець в цьому випадку уявляє собі, що після викрадання її сумки, навіть і в тому випадку коли вона відразу зрозуміє що відбулося, наврядче зможе наздогнати його).

Класифікація ж за віком необхідна тому, що в залежності від нього підвищується рівень віктимність (насамперед це стосується неповнолітніх, осіб літнього і похилого віку). В цьому випадку слід розробляти, застосовувати та постійно удосконалювати спеціальні заходи віктимологічної профілактики.

Професійне становище або професійні обов'язки також можуть обумовлювати підвищену віктимність і ця класифікаційна ознака стає все більш актуальною. Достатньо наголосити, що до традиційних підвищено-віктимних професій додалися й інші (наприклад, заняття бізнесом, збільшення вантажних перевезень тощо).

Безумовно, має сенс класифікація жертв за ознаками їх ставлення щодо заподіяння шкоди та насамперед щодо їх морально-психологічних особливостей. У механізмі вчинення цього кримінального правопорушення «працюють»: сміливість і доброта; передбачливість і довірливість; недовірливість і пасивність; розсудливість і ввічливість; хоробрість і боягузтво; фізична сила і слабкість тощо. Всі ці якості проявляються в поведінці та за певних обставин можуть сприяти або перешкоджати вчиненню крадіжки. Класифікація жертв за такими ознаками необхідна, в першу чергу, для характеристики видів кримінальних правопорушень, в яких зазначені риси жертв складають основу способу та форми його вчинення або виступають у вигляді його підстави.

Здебільшого, за такими особистісними характеристиками жертв слід виділити: некритичні жертви, для яких характерні необачливість, невміння правильно оцінити життєві ситуації та нейтральні жертви – це ті, хто ніяк не сприяли вчиненню проти них кримінального правопорушення.

Дана класифікація таких жертв, як і інші, необхідні не тільки для їх вивчення, але більш за все задля організації спеціального напрямку попереджувальної діяльності – віктимологічної профілактики такого виду крадіжок.

У віктимологічній, як власне і у всій спеціально-кримінологічній профілактиці виділяють два напрямки попереджувальних заходів:

– віктимологічний (на всіх їх етапах – від формування особистості з підвищеними віктимними якостями до віктимогенно-предкримінальних);

– безпосередньо потенційних та реальних жертв як на індивідуальному (індивідуальна віктимологічна профілактика), так і груповому рівні (загальна або індивідуально-групова віктимологічна профілактика) [1, с. 76-85; 3, с. 124-127].

Щодо першого напрямку слід належним чином приділяти заходам, які спрямовані на усунення віктимно-небезпечних ситуацій (патрулювання, технічні пристрої охоронного призначення, покращення організації дорожнього руху, залучення громадських організацій тощо).

Здійснюючи профілактику другого напрямку слід здійснювати заходи виховного впливу, зокрема: професійне навчання, правова пропаганда, доведення до населення про найбільш дієві спеціальні засоби захисту майна від викрадань тощо.

Загалом, віктимологічний напрямок впливу на злочинність є одним з найбільш гуманних та перспективних. Він не вимагає істотних матеріальних витрат і, базуючись на притаманному всім людям прагненні щодо самозбереження має хіба що внутрішнє джерело розвитку. Цей напрямок знайшов істотну підтримку вченими, громадськістю та правоохоронними органами в останні часи [1, с. 252-257; 4, с. 137].

На останнє зазначимо, що наявність у особи дорогого (престижного) автомобіля, різноманітних гаджетів в ньому (навігатор, радар, телевізор, регістратор тощо) підвищують рівень віктимності та високу латентність цього кримінального правопорушення. Відповідно, до громадян слід доводити переконливі приклади руйнування помилкових стереотипів суспільної думки та свідомості, які нерідко призводять до неочікуваних або негативних наслідків.

Бібліографічні посилання:

1. Віктимологія. Навч. посіб. В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін., за ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкіна, Право, Харків, 2017. 308 с.
2. *Кримінологія, підручник*. А.М. Бабенко, О.Ю. Бусол, О.М. Костенко та ін., За заг. ред.. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова, 2-ге вид., перероб. та допов., Право, Харків, 2018. 416 с.
3. *Кримінологія, підручник*. О.М. Джужа, В.В. Василевич, В.В. Чернєй, С.С. Чернявський та ін., за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернєя, за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джужі, Нац. акад. внутр. справ, Київ, 2020. 612 с.
4. Остроглядов О.І. *Віктимологічна характеристика корисливих злочинів проти власності у великому місті причорноморського регіону: урбаністичний і регіональний вимір*. В: Південноукраїнський правничий часопис, №4, Ч. 1, ОДУВС, Одеса, 2019. с. 134-138.